

Т.М. Онопрієнко,
кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

СЕМАНТИЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПАРАТИВНИХ ЕПІТЕТІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Предметом статті є компаративні епітети як особливий вид okazіонально-асоціативних епітетів. Проаналізовано основні семантичні та структурні моделі компаративних епітетів у сучасній англійській мові.

Останнім часом відчувається деякий спад інтересу до вивчення різновидів епітетів та їх стилістичних функцій. Ймовірно цьому сприяє нечітке усвідомлення статусу епітета як тропа, змішування його з будь-яким означенням у синтаксисі і з прикметником у морфології, обмежене розуміння епітета як метафоричного прикметника [1: 359]. Існують значні розбіжності в кількості семантичних і структурних класів епітетів, часто порушується їх однорідність [2; 3; 4; 5], не враховується той незаперечний факт, що в системі тропіки поле епітета перетинається також з полями й інших тропів.

Ось чому визначення функції епітета як системоутворюючого центру тропіки, класифікація його семантичних і структурних типів можна вважати невирішеними актуальними проблемами сучасної стилістики. Ці проблеми ведуть до виникнення складнощів визначення семантичних і структурних особливостей різновидів епітета, компаративного епітета зокрема, який і є предметом нашого дослідження.

Існує багато класифікацій епітетів як семантичних, так і структурних, які значно відрізняються за своїм складом і принципами, що лягли в їх основу (див. праці О.М. Веселовського, І.Р. Гальперіна, І.В. Арнольд, О.М. Мороховського, В.А. Кухаренко та ін.).

Досить чітко прослідковується тенденція до розподілу епітетів на дві основні категорії. До першої з них відносять узуальні (звичні, традиційні) епітети, до другої – незузальні, okazіональні. І.Р. Гальперін [6] і Л. Турсунова [5] позначають ці категорії такими термінами як асоціативні і неасоціативні епітети. Другий термін, однак, є невдалим тому, що неасоціативні епітети взагалі не існують. Будь-який епітет виникає на базі певної асоціації. Не слід змішувати два види різних за характером асоціацій. Узуальні (звичні) асоціації лежать в основі епітетів, що належать до першої категорії, і тому самі ці епітети також сприймаються як звичні. Незузальні, часто унікальні семантичні асоціації складають основу епітетів другої категорії, що мають okazіональний характер. У зв'язку з цим пропонується користуватися термінами узуально-асоціативні та okazіонально-асоціативні епітети.

Звертаючи увагу на позитивні сторони існуючих класифікацій епітетів та вносячи необхідні, з нашої точки зору, зміни й уточнення, ми пропонуємо наступну семантичну класифікацію епітетів з урахуванням їх місця у польовій системі тропів:

УЗУАЛЬНО-АСОЦІАТИВНІ ЕПІТЕТИ (USUALLY-ASSOCIATED EPITHETS)

1. Постійні (constant)
2. Описово-оцінні (descriptive-estimative)

ОКАЗІОНАЛЬНО-АСОЦІАТИВНІ ЕПІТЕТИ (OCCASIONALLY-ASSOCIATED EPITHETS)

А. ПОЛЕ ПОДІБНОСТІ

(FIELD OF LIKENING)

1. Компаративні
2. Метафоричні
3. Ліготні / гіперболічні

В. ПОЛЕ СУМІЖНОСТІ

(FIELD OF CONTIGUITY)

1. Метонімічні
2. Перифразні

С. ПОЛЕ ПРОТИЛЕЖНОСТІ

(FIELD OF CONTRAST)

1. Іронічні
2. Оксюморонні

Ця класифікація дозволяє визначити статус компаративних епітетів і виділити їх відмінні особливості. Компаративні епітети належать до поля подібності okazіонально-асоціативних епітетів та є результатом перетинання поля епітета з полем порівняння. Перш за все, потрібно розрізняти метафоричні та компаративні епітети, які часто змішуються.

Метафора є компаративним тропом, в якому лише одне з імен, що зіставляються, (найчастіше - суб'єкт), виражене експліцитно, а друге (об'єкт) – імпліцитно. Виходячи з цієї категоріальної ознаки, тільки епітетні конфігурації з імпліцитним об'єктом порівняння (N2) (*devastating smile < the smile (N1) is devastating like (? N2)*) повинні бути віднесені до метафоричних епітетів (metaphoric epithets):

Meg pushed /.../ a salt-cellar to the left of the yawning remains_of a rabbit pie (A. Coppard). The sea was a wonderful cool refuse from the sticky, headachy day (J. Wain).

Порівняння, на відміну від метафори, є тропом уподібнення, в якому як суб'єкт порівняння (N1), так і його об'єкт (N2) обов'язково виражені експліцитно. Отже, будь-яка епітетна конфігурація з експліцитними N1 і N2 повинна бути віднесена до компаративних епітетів (comparative epithets): *a bird-like girl → the girl (N1) is like a bird (N2); a banana nose → the nose (N1) is like a banana (N2); a rabbit of a woman → the woman (N1) resembles a rabbit (N2).*

Існують два підкласи компаративних епітетів: прямий (direct) і непрямий (опосередкований) (indirect). Різниця між ними чітко простежується в такому прикладі:

*She had long **ape-like arms** that were covered with dark fuzz, and there was a wart on her chin, and decorating this wart was a single **antenna-like hair*** (T. Capote).

Епітетна конфігурація *antenna-like hair* може бути трансформована в звичайну компаративну конструкцію: *the hair (N1) was like an antenna (N2)*, яка є прямим компаративним епітетом. Проте неможливо трансформувати епітетну конфігурацію *ape-like arms* у конструкцію *the arms were like an ape*. Отже, це непрямий компаративний епітет. У цьому випадку суб'єкт порівняння (N1) знаходиться за межами епітетної конфігурації: *She (N1) was like an ape (N2)*. Компонент *arms* виступає тут у функції модуля порівняння [7: 74-76].

Крім кореневої морфеми *-like* найбільш типовими оформлювачами компаративних епітетів є:

-ish:

*Mr. Scogan, solemnly **buffoonish**, shuffled round the room with Mary* (A. Huxley). *"Well, she was handsome in a way", admitted Frankie. "A sort of bold, coarse, **vampish way**"* (A. Christie).

-y:

*Mrs Strickland's face was all swollen with tears. Her **skin**, never very good, was **earthy*** (W.S. Maugham).
*You can do anything with a harmonica: thin **reedy** single **tone**, or chords, or melody with rhythm chords* (J. Steinbeck).

-ly:

*"How are you, Edward?" said Mr. **Lindley**, trying on his side to be **fatherly*** (D. Lawrence). *She (...) stared up at him with more childlike obedience than **wifely admiration*** (A. Edwards).

У функції компаративних епітетів виступають також безафіксальні іменники-ад'юнкти:

*He stood there, wide-legged, humping the air, filling his **barrel chest** ... (the chest is like a barrel)* (J. Baldwin). *The doorman lifted **ham hands** to the sides of his face, a curiously childish gesture (the hands are like ham)* (M. Mc. Shane) – прямі компаративні епітети.

*He scanned the rows of business suite and delicately shaded pastel dresses, searching for his father's **hawk face** (+the face is like a hawk)* (Ch. Barnard, S. Stander). *Mr. Watkins, smoothing his **walrus moustache**, stood near a candle, reading a month-old news-paper (the moustache is like a walrus)* (J. Lindsay) – непрямі компаративні епітети.

З точки зору структурної організації переважна більшість компаративних епітетів є простими та складними. Прості компаративні епітети виражені прикметниками й іменниками-ад'юнктами (*earthy skin, spider arms*). Складні компаративні епітети виражені складними прикметниками або складними іменниками-ад'юнктами (*moon-faced woman, apple-blossom colouring*).

Компаративні складні епітети розрізняються великою кількістю різноманітних структурних моделей:

1. N + - like (-wise).

Модель N + -like (-wise) є характерною переважно для компаративних епітетів, як прямих, так і непрямих (опосередкованих). Такі епітети, як правило, є ситуативно-створеними, тобто потенційними або оказіональними словами.

Прямі компаративні епітети.

Основу прикметників-епітетів із компонентом *-like* складають у більшості випадків іменники, які означають:

- неживі предмети:

*She had a large expense of flat, **pancake-like** face (...)* (A. Christie). *Gene came rushing towards Newman, a long **stiletto-like** knife in his hand* (C. Forbes).

-речовини:

*Winterbourne was laboriously jarring his wrists, trying to hack up the **marble-like** mud* (R. Aldington). *Butler squeezed out a thick, **glue-like** liquid over the whole electrode* (C. Forbes).

З наведених прикладів можна помітити, що іменники, до яких належать такі епітети, також означають найчастіше неживі предмети та поняття.

Складні епітети з компонентом *-like* та основою іменника, який означає живий предмет, зустрічаються значно рідше:

*He was a strong, forceful **bull-like** youth* (A. Sillitoe).

*And there she was grey and **moth-like** (...)* (R. Aldington).

Непрямі (опосередковані) компаративні епітети.

Одна і та ж форма складного прикметника з *-like* може виступати як у функції прямого, так і непрямого компаративного епітета в залежності від семантики означуваного іменника, пор.:

*I have a recollection of large, unbending women (...) and of little **mouse-like** spinsters, with soft voices and shrewd glance* (W.S. Maugham) (можлива трансформація: **mouse-like spinsters** → *spinsters were like mice* – прямий компаративний епітет).

*Then there was no sound at all but the tiny **mouse-like** squeaks as the reeds of the rattan chairs rubbed together and protested against the endless rocking* (R. Wilder) (Трансформація, подібна до наведеної вище, неможлива: **mouse-like squeaks** → *squeaks were like mice* – непрямий компаративний епітет).

У цьому випадку трансформаційна модель може бути представлена як *like that (those) of smb, smth.: the squeaks of the chairs were like those of mice*.

Компаративність епітета може базуватися на схожості кольора або звука:

*His skin, which had not felt the direct rays of the sun for many years, was the **claylike colour** of an oyster (R. Wilder). His voice had a high, **flutelike sound** which seemed perpetually charged with excitement (R. Wilder).*

Часто зустрічаються непрямі компаративні епітети зоосемічного типу:

*Summerlee was on guard, (...) a quaint, angular figure, and his **goat-like beard** wagging with each weary nod of his head (A.C. Doyle). Each clutched under his **apelike arm** a burden of curious and unaccountable hape (E. Waugh).*

Численні непрямі епітетні конфігурації характеризують відношення суб'єкта дії до певних предметів, осіб, явищ дійсності:

*Galatea never does quite like Pygmalion: his **relation** to her is too **godlike** to be altogether agreeable (G.B.Shaw). "So terribly in love with Philip Starke. Doing all those things for him all those years – such a lot of wasted **dog-like devotion**" (A. Christie).*

2. N + P II (N + N + - ed).

Другий компонент цієї моделі може бути представлений як прикметниками (-ridden, -chewed, -swept и т.п.) так і основами з додаванням суфікса -ed, наприклад, -faced, -eyed, -legged, -eared, -nosed (пор. з укр. і рос. -окий, -ногий, -рукий тощо). Традиційно ці прикметники належать до дериваційних композитів зі структурою Nstem + Nstem + -ed.

Досліджуючи складні прикметники цієї моделі, О.Д. Мешков розрізняє серед них 5 типів за семантикою першого компонента:

1) агентивний структурно-семантичний тип: Negro-edited, union-condemned, motor-driven, wind-beaten.

2) локативний структурно-семантичний тип: US-made, London-born, factory-packed, university-trained, home-made.

3) темпоральний структурно-семантичний тип: spring-sown (flowers), autumn-born (children).

4) структурно-семантичний тип з першим компонентом у значенні "матеріал": stone-built, paper-made.

5) інструментальний структурно-семантичний тип: silk-embroidered, reed-fringed, needle-garbed, soap-lathered, etc. [8: 8-9].

На наш погляд, цю класифікацію не можна вважати повною, оскільки є підстави для того, щоб виділити шостий – **компаративний** структурно-семантичний тип.

Прямі і непрямі компаративні епітети.

Порівняння в складних компаративних епітетах може реалізовуватися шляхом зближення двох денотатів, які належать до різних понятійних полів і базуються на схожості будь-якої однієї ознаки:

- на схожості форми:

*The light (...) moved on and spread its illumination in the vast green spaces beneath the dome of the **heart-shaped** and **tongue-shaped leaves** (V. Woolf).*

*A thin **hook-nosed man** with a gaudy scarf sat next to the man in the seat ahead (J. Lindsay).*

- на схожості кольору:

*A wit chill wind had plastered a few translucent **stocking-coloured leaves** from the walnut tree upon the window pane (I. Murdoch). No wonder that the **ginger-headed man** with the silky voice and easy manners now looked (...) upon the banks of the great South America river A.C. Doyle).*

- на схожості людини з будь-якою твариною, птахом, рибою, комахами тощо:

*Near ten, few glasses were left to look for, and **both** stood by the see-saw, **hawk-eyed** for put-down empties (...) (A.Sillitoe). "(...) I didn't like being kicked up the gutter by **cod-eyed money-changers** (...)" (J. Cary).*

3. N + P I.

*Maria thought he was a **colonel-looking gentleman** (...) (J. Joyce). In real life I am a large, big-boned woman with round, **man-working hands** (A. Walker).*

4. N + A.

Найбільш поширеними складними епітетами цієї моделі є **прямі компаративні епітети**, переважно із семантикою означення кольору. Компонент-прикметник, який означає колір, виступає як модуль порівняння. Компонент-іменник уточнює відтінок кольору.

Ці іменники належать до різних семантичних класів:

- речовини (N mat.):

*(...) **stars** coming through like needle-points, green-blue and **neon-blue** (J. Cary). This was another musician, (...) a **coal-black**, cheerful looking **man** (J. Baldwin).*

- живі істоти (N lb.):

*(...) the newspapers (...) covered the **turkey-red carpet** on the stairs (H. Bates). She was black as hell, cept for her **feet**, which were **fish-white** and spooky (T.C. Bambara).*

- рослини, плоди рослин (N pl.):

*(...) Minnie, with her dull hair, her **apple-red cheeks**, and big, slow body, was like a peasant girl (A. Huxley). Her left hand with its **cherry-red fingernails** held a green velvet cape (...) (R. Chandler).*

- соматизми (N hb.):

*Delvin glared at him, that **bone-white** killing **face** on him again (J. Higgins). The women wore **blood-bright lipstick** that printed itself onto their cigarettes (P. Straub).*

Такі епітети широко використовуються письменниками, оцінюючи предмети оточуючого світу очима персонажа-художника, який розрізняє найтонші кольорові нюанси:

Great clouds of dirty yellow smoke rolling up. Nine carat gold. Sky water-green to lettuce-green... (J. Cary). Cabbage-green sky with one star coming through (...) (Id.)(...) and a brazier full of orange hot coke making a hay-green high light on their snouts (Id.)(...) and I saw it in burnt sienna with a glass-green Lazarus up the middle stiff as an ice man... (Id.). The sky was extremely hollow; as hollow as a hat. And nicely graded from a dirty gold westwards, like well-fried bacon; through leech-green and bottle-green to a real Life Guards blue, on the east (Id.).

Основою порівняння в компаративних епітетах цієї моделі можуть бути й інші ознаки предметів, що порівнюються:

- вага:

(...) Brian heard the whistle from a train rumbling out of Radford station like a squeal of surrender in the lead-heavy night (A. Sillitoe).

- форма:

The box contained very long, pencil-slim Dutch cheroots (J. Higgins).

- стан:

There was no mud in the threads, just bone-dry dust (R. Chandler).

- поведінка:

I mentioned how those home fans (...) had suddenly gone church-quiet and wholly respectful (L.K. Abbott).

- температура:

He was caressing her icecold cheeks (...) (G. Hopkins).

З компаративними складними епітетами цієї моделі не слід змішувати описово-оцінні епітети, які не підлягають трансформації в компаративну конструкцію:

He pulled her to him with a laugh, covering rain-cold cheek with loud kisses (A. Sillitoe).

(her rain-cold cheek → her cheek was cold because of rain, але не *her cheek was cold like rain).

"(...) Paul's for a cod-piece; armed in the one hand with shield-shaped Bibles (...), and in the other clubs with cross-headed, blood-rusty iron, hung with the bleeding heads of infants" (J. Cary).

(blood-rusty iron → iron which is rusty with blood, але не *iron is rusty like blood).

5. N + N.

Номінативний комплекс N + N може бути представлений:

а) змінним словосполученням (наприклад, a rubber ball, a glass ball);

б) словостяжінням (a meat-ball, a cotton-ball, a moth-ball);

в) складним словом (a football, an eye-ball) [9: 38-39].

Найчастіше такі комплекси вживаються у функції ідентифікуючих атрибутів, в яких відсутній металогічний характер епітета:

The anasthetist was pumping up the blood-pressure cuff (Ch. Barnard, S. Stander). Mr. Bodinham threw the catalogue into the waste-paper basket (...) (J. Cheever).

Складні компаративні епітети цієї моделі нечисельні:

All the Candleton sisters too had their father's pale violet dissolving eyes and that exceptional shade of oat-straw hair (H. Bates). The air hostess came down the car saying, with that nursery governess brightness that some travellers found so annoying (...) (A. Christie).

6. A + N.

У цій моделі комплекс "атрибут + ядро" інтегрується в ускладнений атрибут до ядра епітетної конфігурації:

The high grey-flannel fog of winter closed off the Salinas Valley from the sky and from the rest of the world (R. Kipling). "Please, sir" she intoned, her old-lady mannerisms frighteningly accurate (T. Capote).

7. A + A.

Складними компаративними епітетами цієї моделі можуть виступати лише ті комплекси A + A, в яких перший компонент містить основу, що означає предмет, який порівнюється за кольором або будь-якою іншою ознакою:

Olaf's pasty-white features were glued to the giant's swollen black face (R. Wright). The dirt was just as silky-smooth as the runway in Maine had been (S. King).

8. A + PI.

У більшості складних епітетів цієї моделі другий компонент є модулем порівняння типу -looking, -seeming:

"I told – what was his name? – a ferrety-looking youngster we used to call Squiff" (H.G. Wells). Rusty-looking dried blood was spattered over his chin (P. Straub).

З таблиці 1 видно, що компаративні складні епітети є найбільш поширеними. Вони можуть бути представлені більшістю структурних моделей. Ці структурні моделі істотно відрізняються за ступенем продуктивності.

Найбільш поширені структурні моделі семантичних класів складних епітетів

Семантичні класи складних епітетів	Найбільш поширені структурні моделі								
	N+like	N+ПІІ	N+PI	N+A	N+N	A+N	A+A	A+PI	A+PII
1. Постійні	+	+	+	+	-	+	-	-	+
2. Описово-оцінні	-	+	+	+	+	+	+	+	+
3. Компаративні	+	+	+	+	+	+	+	+	-
4. Метафоричні	-	+	+	+	-	+	-	+	+
5. Метонімічні	-	-	+	+	-	-	-	-	+
6. Іронічні	-	+	-	-	-	+	-	-	-
7. Літотні/гіперб.	-	+	-	+	+	-	-	-	-
8. Оксюморонні	-	-	-	-	-	-	+	-	+
9. Перифразні	-	-	-	-	-	+	-	-	-

Актуальність вивчення тропіки як системно-структурного утворення (функціонально-семантичного макрополя) та її системоутворюючого центру – епітета – зумовлює перспективи подальших досліджень у цій галузі стилістики. Необхідним також є глибокий аналіз компаративних епітетів з погляду когнітивної лінгвістики. Адекватне вираження когнітивної сутності епітетів дозволить точніше охарактеризувати не тільки їх тропейний статус, але також їх дискурсивну специфіку. Заслугує подальшого вивчення взаємозв'язок між структурами моделей і семантикою складних компаративних епітетів. Значний інтерес матимуть дослідження, присвячені еволюції компаративного епітета в історії англомовної художньої літератури (прози і поезії) на прикладі індивідуальних авторських стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Квятковский А.П. Поэтический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – 376 с.
2. Ивашкин М.П., Сдобников В.В., Селяев А.В. Практикум по стилистике английского языка. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2005. – 101 с.
3. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. – М.: ООО "Изд-во АСТ": ООО "Изд-во Астрель", 2000. – 224 с.
4. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика. – М., 1999. – 305 с.
5. Турсунова Л.К. К проблеме классификации эпитетов // Сб. науч. трудов МГПИИЯ им. М.Тореза. – Вып. 75. – 1974. – С. 147-158.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
7. Сасіна В.П. Компаративні і метафоричні епітети // Мовознавство. – № 2. – 1981. – С. 74-77.
8. Мешков О.Д. Словоупотребление в современном английском языке. – М.: Высшая школа, 1985. – 187 с.
9. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. – К.: Вища школа, 1983. – 84 с.

Матеріал надійшов до редакції 11.04.2006 р.

Онопрієнко Т.Н. Семантические и структурные особенности компаративных эпитетов в современном английском языке.

Предметом статьи являются компаративные эпитеты как особый вид окказионально-ассоциативных эпитетов. Проанализированы основные семантические и структурные модели компаративных эпитетов в современном английском языке.

Onopriyenko T.M. Semantic and structural peculiarities of comparative epithets in Modern English.

The article presents comparative epithets as a peculiar type of occasionally-associated epithets. Basic structural and semantic patterns of comparative epithets in Modern English are analysed